

2017-035

Archeologienota leper Stationsstraat 62-64

Programma van Maatregelen

Bert ACKE en Maarten BRACKE

19-4-2017

1. Gemotiveerd advies

Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning te Ieper Stationsstraat 62-64, gelegen binnen de archeologische zone van de stad Ieper, waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer bedraagt en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. Het terrein van 305m² groot is momenteel bebouwd en onderkelderd. De geplande werken omvatten het slopen van de huidige bebouwing en het oprichten van een meersgezinwoning. Voor de nieuwbouw wordt het perceel opnieuw volledig onderkelderd voor bergingen en garages. Hierbij dienen de bestaande kelders ongeveer 1m verder uitgediept worden, en dit over de volledige oppervlakte van het terrein. De onderzijde van de funderingsplaat van de nieuwe kelder komt ca. 3,00m onder het huidige (en nieuwe) maaiveld te liggen.

Op basis van de beschikbare historische en cartografische bronnen kan gesteld worden dat de site zich sinds de 13de eeuw binnen de stadsomwalling bevindt. Minstens sinds eind 18de eeuw is bebouwing aanwezig op de site. Op archeologisch vlak is dit westelijk deel van de binnenstad zo goed als ongekend. Een recent onderzoek op het Colaertplein geeft echter wel aan dat er tot op een diepte van ca. 3m archeologische resten kunnen verwacht worden.

Er was minstens reeds vanaf de 13de eeuw activiteit op de site, wat zich ongetwijfeld heeft vertaald in archeologische restanten. Er kan dus besloten worden dat de kans reëel is dat er een archeologische site aanwezig op het terrein. Het oude landgebruik en de oude bebouwing zullen ongetwijfeld sporen nagelaten hebben in de ondergrond; deze archeologische sporen zijn vermoedelijk nog (deels) aanwezig onder de huidige kelder. Gezien er nog bebouwing aanwezig is op de site, kunnen de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze sporen niet worden nagegaan. Wel kan verondersteld worden dat er mogelijk funderingen, waterputten, afvalkuilen, greppels en andere grondsporen aanwezig zijn. Ook sporen van ambachtelijke activiteiten (bijvoorbeeld beenhouwers) zijn niet uit te sluiten. Hoewel al deels vergraven door de huidige kelder, hebben de sporen op deze site een hoge indicatieve waarde aangezien er over dit stadsdeel van Ieper nog maar amper archeologische gegevens gekend zijn.

De werken voorzien in het verdiepen van bestaande kelder met een extra meter; het volledige terrein wordt uitgegraven tot 3m onder maaiveld. Gezien de archeologische kennis van dit deel van de oude binnenstad van Ieper nihil is, zal elk archeologisch spoor/structuur, hoe beperkt ook, relevante kenniswinst opleveren. Er wordt dan ook geadviseerd om de site verder archeologisch te onderzoeken. Aangezien er nog gebouwen aanwezig zijn op de site, kan dit archeologisch onderzoek pas plaatsvinden na het slopen van de gebouwen. Rekening houdend daarmee, en ook met de eerder beperkte oppervlakte van de site, wordt geadviseerd om na de sloop direct over te gaan tot een archeologische opgraving en de stap van vooronderzoek met ingreep in de bodem over te slaan. Zowel budgettair, wetenschappelijk als naar timing toe is direct over gaan tot een opgraving de meest aangewezen verdere strategie. De modaliteiten voor deze opgraving worden hieronder behandeld. Hoewel enkel bestaande uit een bureauonderzoek, is het uitgevoerde vooronderzoek

volledig. Er kan met voldoende zekerheid een uitspraak gedaan worden over de aanwezigheid van archeologisch erfgoed, het kennispotentieel en de omgang daarmee.

2. Afbakening van de opgravingszone

Het gehele terrein, 305m² groot, wordt in het kader van de werken afgegraven tot ca. 3 meter onder het maaiveld voor de aanleg van een kelder. De bouwwerken zijn als volgt voorzien:

- 1) Fase 1: Sloop
- 2) Fase 2: Uitbraak kelders
- 3) Fase 3: Heraanvullen put tot op maaiveld
- 4) Fase 4: Boren palen vanaf maaiveld (aantal en type palen nog niet gekend, vermoedelijk zo'n 30 palen van met diameter 35cm)
- 5) Fase 5: Plaatsen keerwanden vanaf maaiveld (type wanden nog niet gekend)
- 6) Fase 6: Uitgraving van de put tussen de palen door

In principe zou de opgraving moeten uitgevoerd worden over de volledige oppervlakte van 305m². Idealiter zou na fase 3 (heraanvullen) fase 5 (plaatsen keerwanden) kunnen starten, waarna dan het archeologisch onderzoek van start kan gaan en het gehele terrein (m.u.v. de zone waar de wanden zijn geplaatst) kan onderzocht worden. Omdat de palen echter alleen maar vanop maaiveldniveau kunnen geboord worden, zou dat betekenen dat na de opgraving de put opnieuw zou moeten aangevuld worden. Dergelijk scenario is wat betreft timing en financiële impact een niet te verantwoorden meerkost voor de bouwheer. Daarom wordt voorgesteld om het archeologisch onderzoek in te plannen tussen fase 2 en 3, en indien nodig kunnen er bijkomende registraties gedaan worden tijdens fase 6.

Om veilige werkomstandigheden te kunnen garanderen voor het archeologisch team zal het noodzakelijk zijn om na de uitbraak van de kelders en bij het verdiepen in de put langsheen de randen ervan een buffer te laten staan (zowel langs de straatzijde aan de oost- en zuidkant van het perceel zodat verzakkingen van de straat worden vermeden, als langs de west- en noordzijde om stabiliteitsproblemen bij de aanpalende gebouwen te vermijden). Er dient getrapt te worden gewerkt: bij uitgraving tot 3m onder maaiveld, dient een buffer van 2m breed behouden te worden aan de straatzijde en een buffer van 3m breed aan de zijde van de aanpalende woningen. Hierdoor wordt de opgravingsoppervlakte een stuk kleiner: in de breedte is de bouwput 13,27m groot, in de lengte 23,41m. Het opgravingsvlak op een diepte van 3m onder maaiveld zal 6,27 bij 18,41m bedragen, ofwel een rechthoekige strook van 115,43m². Enkel indien de veiligheidscoördinator tijdens de werken een verdere uitgraving in de bestaande buffer toelaat op een diepte van 3m onder maaiveld, kan deze strook vergroot worden.

Op basis van de vaststellingen gedaan tijdens het onderzoek in de rechthoekige strook, moet de erkende archeoloog die de opgraving zal uitvoeren beslissen of er na het plaatsen van de palen nog bijkomend onderzoek moet gebeuren in de bufferzone; dit kan tijdens fase 6 van de werken. Op dat

moment is er namelijk een omgaande keerwand aanwezig en kan het afgraven in de buffer op een veilige manier verlopen.

Met deze onderzoeksmethode wordt bekomen dat, zonder grote nadelige gevolgen voor timing en kostprijs van het bouwproject, zo goed als het volledige terrein kan worden onderzocht op een archeologisch verantwoorde manier. De impact van de nadelen die deze methode met zich meebrengt – opgraven in 2 fases en reeds een minieme verstoring aanwezig door de reeds geboorde palen in de bufferstrook (gezamenlijke oppervlakte van ca. 2m² in de bufferstrook) – is verwaarloosbaar indien de opgraving correct wordt uitgevoerd en geregistreerd volgens de Code van Goede Praktijk, en weegt niet op tegen de voordelen wat betreft timing en budget.

3. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is om de archeologische restanten van dit deel van de stad in kaart te brengen en zodoende de middeleeuwse en latere evolutie van de stad beter te leren kennen. Er is zo goed als geen archeologische informatie voorhanden voor deze zone binnen Ieper, hoewel ze een geschiedenis kent die minstens teruggaat tot de 13de eeuw. Hieronder worden enkele specifieke, niet limitatieve, onderzoeksvragen weergegeven.

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?
- Is er een evolutie merkbaar van terrein buiten de stad → agrarisch terrein binnen de stad → bebouwd terrein binnen de stad? Hoe manifesteert dit zich?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie? Zijn er aanwijzingen aangetroffen die wijzen op beenhouwersactiviteiten?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners van het plangebied gedurende hun gebruiksperiode?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsontwikkeling van Ieper?

- Wat zeggen de aangetroffen sporen over het ontstaan/evolutie van de Stationsstraat en de Aardestraat?
- Zijn er sporen of structuren aangetroffen die gekoppeld kunnen worden aan de stadsversterkingen?

4. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en -technieken)

Zoals beschreven onder hoofdstuk 2 dient de opgraving na de sloop van de gebouwen en de uitbraak van de kelders te gebeuren, waarbij langs de randen van de put een veiligheidsbuffer moet blijven staan. Het onderzoek van eventuele archeologische sporen aanwezig in de veiligheidsbuffer, dient te gebeuren tijdens het weghalen van de grond rond de te boren palen. Het is de erkende archeoloog die de opgraving zal uitvoeren die gemotiveerd moet aantonen of verder onderzoek van (een deel van) deze bufferzone noodzakelijk is om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden en om een goed begrip van de site te kunnen verkrijgen.

De opgraving gaat van start met het onder begeleiding van een archeoloog wegnemen van de bodemplaat van de bestaande gebouwen en kelder. Het doel hiervan is dat er op die manier wordt verzekerd dat er bij de laatste fase van de sloopwerken zeker geen archeologische restanten vernield worden. Het slopen van de opstaande structuren kan gebeuren zonder archeologische begeleiding. In eerste instantie wordt het zo bekomen vlak opgeschoond om te verifiëren of er archeologische sporen aanwezig zijn. Indien dit zo is, dan worden alle aanwezige sporen en structuren geregistreerd volgens de bepalingen in de op dat moment vigerende versie van de Code van Goede Praktijk. Vervolgens, of indien er op het bekomen eerste vlak nog geen sporen aanwezig zijn, wordt verder verdiept naar het volgende archeologische vlak, waar de sporen opnieuw worden geregistreerd. Dit herhaalt zich tot de maximale verstoringsdiepte is bereikt, of hoger indien men reeds de moederbodem heeft bereikt. Sporen die zich manifesteren in het laatste vlak en dieper doorlopen dan de maximale verstoringsdiepte, worden volledig opgegraven voor zover de veiligheid tot toelaat. Het staat de veldwerkleider die de opgraving zal uitvoeren vrij om te bepalen of het aanleggen van de verschillende vlakken manueel of machinaal zal gebeuren. Hiermee wijkt de techniek af van hetgeen beschreven staat in hoofdstuk 17 van de Code van Goede Praktijk, waarin wordt vermeld dat alle verdiepingen, behalve de afgraving tot het eerste opgravingsvlak, het verwijderen van puinpakketten en uniforme ophogingslagen, handmatig dienen te gebeuren. De keuze voor handmatig of machinaal afgraven is van meerdere componenten afhankelijk (aard en omvang van de sporen, bodemgesteldheid, weersomstandigheden, efficiëntie op het terrein, kosten-batenanalyse tussen tijdsinput en verwachte resultaten,...) en dient afgewogen te worden door de veldwerkleider tijdens het veldwerk.

De opgraving vindt plaats op een site met complexe stratigrafie. Er worden getracht minstens 1 lengte- en 1 breedteprofiel te bekomen van het plangebied. Indien nodig dient de erkende archeoloog een bodemkundige in te schakelen om de ontstaansgeschiedenis van de site beter in kaart te kunnen brengen.

Gezien de kleine oppervlakte van het terrein, wordt aangeraden de opgraving in 1 opgravingsput uit te voeren. De grondwerken moeten uitgevoerd worden door een 3- à 5-tons graafkraan op rupsen, met platte bakken van diverse afmetingen. Deze kraan staat in de put en verzamelt de afgegraven grond langs 1 zijde van de put (bij voorkeur aan de straatzijde), zodat een andere graafkraan met een voldoende lange arm deze grond vanop maaiveldniveau uit de put kan verwijderen en eventueel in containers/camions dumpen. Dit betekent dat er op geregelde tijdstippen afvoer van grond dient voorzien te worden aangezien de stapelplaats binnen het plangebied zeer beperkt zal zijn. De verdere modaliteiten hiervoor dienen te worden afgesproken tussen de initiatiefnemer en de erkende archeoloog die de opgraving zal uitvoeren.

Het opgravingsteam voorziet in afdoend materiaal (pompen, darmen, ...) om de wateroverlast door middel van regenval tot een minimum te beperken. Afgaande op persoonlijke communicatie met de architect zal het niet noodzakelijk zijn om grondwaterbemaling te installeren, aangezien de grondwatertafel in dit deel van Ieper zich op zo'n 4m diepte zou bevinden, dit is dieper dan de maximale uitgravingsdiepte.¹

De staalname en conservatie gebeurt volgens de bepalingen zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. De staalname en de selectie welke stalen verder onderzocht dienen te worden, gebeurt met het oog op het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Voorafgaand, tijdens en na het veldwerk overlegt de veldwerkleider met de betrokken natuurwetenschapper(s) en de conservator.

Het onderzoek van de bufferstrook gebeurt op dezelfde manier als hierboven beschreven; wel kan enige hinder verwacht worden door de aanwezigheid van de reeds geboorde palen.

5. Criteria niet uitvoeren onderzoekshandelingen

- Indien op sommige plekken hoger dan -3m onder maaiveld reeds moederbodem wordt aangesneden, dan moeten die zones niet verder onderzocht worden.
- Indien er omwille van nu nog ongekende redenen reeds recentere verstoringen aanwezig zijn binnen het projectgebied die dieper reiken dan -3m, dan moeten die zones niet verder onderzocht worden.
- Indien het omwille van nu nog ongekende redenen niet nuttig/mogelijk is om de bufferstroken te onderzoeken, dan is het aan de erkende archeoloog om hierin een gemotiveerde beslissing te nemen. Deze beslissing moet gemotiveerd worden in het archeologierapport.

¹ Telefoongesprek met architect op 05/05/2017.

6. Schatting tijdsduur (indicatief)

Voor de begeleiding van de uitbraak van de vloerplaten moet 1 werkdag gerekend worden (afhankelijk van de voortgang van de aannemer voor de sloopwerken). De tijdsduur van het veldwerk voor de strook van 115,43m² wordt geschat op 4 werkdagen voor een team van 4 personen. Deze termijn kan ingaan aansluitend op de uitbraak van de vloerplaten. Het veldwerk voor de volledige bufferstrook wordt geschat op 6 werkdagen voor een team van 4 personen. Deze termijn kan ingaan nadat de palen en de wanden zijn geplaatst en voldoende zijn uitgehard.

Voor de verwerking en rapportage wordt een termijn van 10 werkdagen geraamd voor 2 personen. Er moet rekening gehouden worden met een periode van stilstand op moment dat eventueel natuurwetenschappelijk onderzoek in uitvoering is.

7. Kostenraming op basis van de geraamde tijdsduur(excl. BTW, indicatief)

- Begeleiding uitbraak vloerplaten: 400 euro
- Veldwerk archeologische opgraving: 10 000 euro
- Verwerking, assessment, rapportage: 7 000 euro
- Natuurwetenschappelijk onderzoek en conservatie: maximaal 10% van het totaalbedrag
- Werfinrichting, grondwerken en bemaling zijn niet inbegrepen in deze raming.

8. Gewenste competenties

- Het team moet bestaan uit 4 personen, waarvan minstens 2 archeologen
- De veldwerkleider heeft minstens 200 werkdagen ervaring met onderzoek op middeleeuwse stadskernsites.
- Minstens één van de teamleden is materiaaldeskundige op gebied van (post)middeleeuws aardewerk.
- De betrokken natuurwetenschapper en bodemkundige dient ervaring te hebben met onderzoek in stadscontexten.
- Gezien er mogelijk sporen van beenhouwersactiviteiten kunnen worden aangetroffen, is het aangewezen om voorafgaand het onderzoek, bij de staalname en bij de uitwerking een specialist ter zake (bvb. een archeozoöloog) te betrekken.

9. Bewaring archeologisch ensemble

Gedurende het onderzoek worden de vondsten als geheel bewaard in een veilige, droge en klimaatsgeschikte omgeving. Na afronding van het onderzoek wordt het archeologisch ensemble overgedragen aan de eigenaar.